KONTRASTIVNÍ ANALÝZA, LINGVISTIKA A PŘEKLAD – SOKOVÉ, ČI PARTNEŘI?

EVA NOVÁKOVÁ

CONTRASTIVE ANALYSIS, LINGUISTICS, AND TRANSLATION: RIVALS OR ALLIES?
The paper discusses principles of the contrastive functional analysis (CFA) and its practical application in translation. It ponders on the relationship between contrastive linguistics and translation studies, proposes a model of CFA and tests its potential and limits in translation criticism.

Keywords: contrastive functional analysis, translation, EU official documents, translation criticism

ÚVODEM

Snad každý filolog zabývající se (nejen) cizími jazyky se v průběhu svého studia nebo jako absolvent setkává s fenoménem překladu a překládání. Ať už sám překlad tvoří, hodnotí kvalitu překladů cizích, případně zasvěcuje do tajů překládání filology budoucí, dotýká se přímo či nepřímo aspektů, které jsou předmětem translatologie – disciplíny, jež s filologií úzce souvisí, nicméně má svá vlastní vědecká specifika i teoretická východiska. Moderní nauka o překladu a překládání (datovaná přibližně od poloviny 20. století) sice z filologie vzešla – připomeňme jen namátkou lingvisty Romana Jakobsona (1959), Vinaye a Darbelneta (1958) a Johna C. Catforda (1965) nebo asi nejproslulejší jméno české translatologie, Jiřího Levého (1969/1998), který „umění překladu" provázal s poetikou a literární teorií –, ovšem za více než půl století se vydala vlastními cestami a otevřela se postupně i tématům, která jsou mimo dosah zájmů lingvistiky a literární vědy.

Filolog, který se v rámci svého profesního uplatnění jak v akademické sféře, tak mimo ni ocitne v roli překladatele, kritika nebo tutora překladu, nevyhnutelně řeší otázky translatologické povahy, třebaže často v intuitivní rovině: například zdánlivě mechanické nahrazování sémů výchozího jazyka adekvátními sémy jazyka cílového je operací, kterou lze z translatologického hlediska podrobně definovat jako hledání *ekvivalence*, překladatelský *posun*, překladatelskou *strategii* apod. (viz např. Baker 1992; Gambier a van Doorslaer 2010; Chesterman 1997; Knittlová et al. 2010; Marco 2009). Zatímco výkon filologa-překladatele, vybaveného patřičnými jazykovými kompetencemi a zběhlého v překladatelských principech a „zásadách", nebude záviset na detailní znalosti teorií překladu a jejich terminologie, filolog-kritik překladu se neobjede bez popisného aparátu, jímž by své hodnocení a kritické závěry podepřel. A právě terminologie se může snadno stát metodologickým kamenem úrazu, jelikož ačkoli translatologie, literární věda i lingvistika pracují se zdánlivě totožnými koncepty jako *text*, *příjemce textu* nebo *textová analýza*, pro každou z disciplín je obsah i rozsah těchto pojmů odlišný.

Text příspěvku se zabývá vztahem kontrastivní lingvistiky a překladu, konkrétně situací, kdy je pro potřeby překladatelské analýzy nebo kritiky překladu využívána kontrastivní analýza jazykového materiálu z výchozího a cílového textu (zjednodušeně řečeno „originálu" a „překladu").[1] Příspěvek představuje základní principy kontrastivního přístupu jako analytické metody, navrhuje jeden z možných modelů pro komplexní analýzu textu a na ukázce konkrétního žánru, kterým jsou úřední dokumenty Evropské unie v různých jazykových verzích, stručně ilustruje možnosti a limity kontrastivní analýzy při hodnocení kvality překladu. Zároveň se zamýšlí nad riziky určitých terminologických nedorozumění, která mohou vyvstat při nahlížení na poměr mezi výchozím a cílovým textem z perspektivy lingvistiky na jedné a translatologie na druhé straně.

1 Pojmům originál a překlad se translatologie většinou vyhýbá, a to z důvodu, že výchozí text není nutně „originálem", ale může se jednat o již přeložený, editovaný nebo jinak adaptovaný text. Stejně tak „překlad" nemusí vycházet jen z výchozího textu, ale obsahovat informace z jiných, tzv. paralelních textů, které překladatel využívá.

1 LINGVISTICKÉ STOPY V TEORIÍCH PŘEKLADU

Jak jsme předestřeli v úvodu, moderní teorie překladu v období svého zrodu na přelomu 50. a 60. let 20. století sahají ke konceptům, které už fungují v příbuzné disciplíně, jazykovědě. S dalším rozvojem translatologie je zajímavé sledovat, jak postupuje od holistického a strukturálního vidění jazyka k „nižším" jazykovým plánům (např. rovině morfosyntaktické nebo sémiotické) a poté pomyslně šplhá k vyšším celkům, tedy k textu, kontextu a pragmatice obecně (detailní přehled vývoje teorií překladu podává např. Munday 2008). Například Jakobsonovo (1959) pojetí tzv. interlingválního překladu v sobě odráží lingvistické povědomí o jazycích jako strukturovaných systémech, které pro kódování téže informace používají různé cesty; zároveň se Jakobson ptá, jaký může mít systém coby celek dopad na chápání menších jazykových jednotek, konkrétně sémů (viz kap. 2). Roli systémových rozdílů mezi jazyky zachycuje také tradiční kánon překladatelských změn od Vinaye a Darbelneta (1958; viz též Knittlová et al. 2010), jenž se detailně soustředí na lexikum (bude jako ekvivalent výrazu z výchozího jazyka fungovat v jazyce cílovém kalk, výpůjčka, hyponymum, synonymum atd.?) a zároveň na struktury morfologické a syntaktické (při překladu dochází ke změně slovních druhů, gramatických kategorií, pořádku slov…). V polovině 60. let zavádí Catford (1965) pro tyto typy překladatelských řešení termín *posun*, jehož rozpracování nalezneme i v pracích slovenského translatologa Antona Popoviče (Popovič 1970).

Výčet výše uvedených jmen zdaleka není kompletní a stejně tak by bylo mylné se domnívat, že se raná moderní translatologie soustředí na systémové posuny jako jednotliviny, aniž by ji zajímal celek. Právě naopak – translatologové jsou si od počátku velmi dobře vědomi toho, že mezijazykové změny se neodbývají ve vakuu, ale jsou motivovány nejrůznějšími okolnostmi, které lze nejstručněji nazvat *kontextem*. Dějiny překladu v evropském prostoru, počínaje latinskými básníky Ciceronem, Horaciem nebo „otcem zakladatelem" překladu svatým Jeronýmem,[2] řešily po staletí di-

2 Autor prvního překladu Bible do lidové latiny (4. stol. n. l.).

lema mezi „doslovným“ a „volným“ překladem, tj. zda je lépe překládat originál „slovo od slova“, nebo „od myšlenky k myšlence“ (viz např. Levý 1996; Munday 2008). Z pozice moderní jazykovědy je jasné, že „slovo“ – přesněji řečeno pojmenovací strukturu různé velikosti, souhrnně *formu* – není možné oddělit od „myšlenky“ – tedy *funkce*, kterou v daném jazykovém systému zastává. A právě funkce a její vztah k formě se stává alfou a omegou pro translatologické přístupy reagující na rozmach hallidayovské funkční lingvistiky.

Jestliže translatologie ví, že adekvátnost překladu – laicky řečeno „správnost“ překladu, který bude čtenář v cílovém jazyce číst tak, aniž by si uvědomoval, že nejde o originál, a který vzbuzuje stejné estetické odezvy jako originál, aniž by rezignoval na korespondenci obsažených informací – je podmíněna optimálním výběrem formy vzhledem k funkci, obrací svoji pozornost nutně k otázce, jak a proč výběr konkrétních vyjadřovacích prostředků probíhá. Právě proto se translatologickými debatami táhne jako červená nit téma *ekvivalence* a pátrání po odpovědi, co vlastně činí výchozí a cílový text ekvivalentními, případně zda je vůbec ekvivalence dosažitelným cílem (Baker 1992; House 2001; Nida 1964).

Coby možná strategie se nabízí chápat originál a překlad jako *text*: text ve smyslu textury (Tárnyiková 2002), organické struktury, která je víc než jen souhrnem jednotlivých slov a vět a vzniká na základě komunikačních intencí jednotlivých participantů, přičemž může být ovlivněna jak stylovými konvencemi (žánrem), tak škálou mimojazykových skutečností (např. překlad komiksové bubliny se musí vejít do omezeného prostoru daného zbytkem kresby, překlad dabované repliky musí odpovídat času, po kterou postava na plátně otevírá ústa apod.). Výchozí a cílové texty jako projevy textových typů zkoumá Katharina Reissová (Reiss 1977) a Mary Snell-Hornbyová (Snell-Hornby 1995), textovou analýzu jako překladatelský nástroj nabízí Christiane Nordová (Nord 1988), podrobnou studii textových typů, žánru a registru najdeme u Juliane Houseové (House 2001); Hatim a Mason (1990, 1997) se orientují na další oblasti pragmatiky včetně vnějazykových faktorů, tedy na překlad jako komunikaci realizovanou v rámci sociokulturního kontextu. Své zastoupení má v rámci lingvistic-

kých přístupů také československá funkční stylistika, pro niž styl znamená činitele propojujícího různé roviny textu (Miko 1970; Popovič 1975; viz též Baker a Saldanha 2009).

Snahy zapojit do úvah o překladu nebo do jeho hodnocení co nejkomplexnější škálu jazykových plánů jsou jedním z principů funkční kontrastivní analýzy (contrastive functional analysis, *CFA*; Chesterman 1998). Podstatu kontrastivního přístupu k výchozímu a cílovému textu a jejich spojitost s textovostí a stylem definuje následující kapitola.

2 KONTRASTIVNÍ ANALÝZA

O *kontrastivní* lingvistice se někdy hovoří ve spojitosti s lingvistikou komparativní jako o disciplíně popisující shody a rozdíly mezi různými jazyky (Gast 2012; Poldauf 1977). Mezi pojmy *komparace* a *kontrast* (případně ve starším pojetí „konfrontace“) ovšem nelze klást rovnítko, protože metodologicky slouží k odlišným účelům. Zatímco komparovat můžeme v podstatě jakékoli jazyky bez vzájemné souvislosti (např. starořečtinu a lakotštinu při jejich genetické či typologické klasifikaci), pro *kontrastování* dvou jazyků je nezbytné, aby mezi těmito systémy panovalo reálné sociokulturní propojení, tzn. aby existovali mluvčí, kteří oba jazyky užívají, a aby se mezi oběma jazyky překládalo (Gast 2012). Základní metodou kontrastivní jazykovědy je potom kontrastivní analýza, která srovnává textový materiál v různých jazykových verzích, například tedy výchozí a cílový text, a umožňuje stanovit, jaké podobnosti a rozdíly oba texty vykazují. Z hlediska výuky cizích jazyků nebo překladu pak zajímavější aspekt představují právě odlišnosti (Gast 2012; Chesterman 1998): jsou to odlišnosti, co si při osvojování cizího jazyka většinou žádá vysvětlení (pro rodilého mluvčího češtiny např. gramatické kategorie anglického průběhového a perfektivního aspektu, pro nerodilé mluvčí češtiny naopak český vid), při překladu zase využití některého z překladatelských posunů. To nicméně neznamená, že by podobnosti mezi dvěma systémy byly zcela irelevantní – tzv. zrádná slova nebo mechanické kopírování slovosledu z výchozího textu bez uvažování o komunikativním dynamismu se mohou snadno stát překladatelským lapsem.

Zdánlivě snadným vytvořením seznamu podobností a odlišností ovšem kontrastivní analýza nekončí. Na řadu totiž přichází krok, který analýzu obohacuje o *funkční* rozměr, totiž nalezení důvodů, proč je v obou jazycích pro dosažení stejné komunikační funkce použito různých forem, a stanovení parametrů, které svědčí ve prospěch či neprospěch výběru konkrétního ekvivalentu (Chesterman 1998, 52–61). V překladu tyto úvahy rozhodují nejen o formování textu jako celku, ale například také o volbě překladatelských řešení v lexikálním plánu. Vezměme si za příklad kontrastování českého lexému sýr a anglického *cheese*, inspirované již výše citovaným Jakobsonem (který se zamýšlí nad ekvivalencí právě zmiňovaného výrazu v angličtině a ruštině [1959]). Z hesla v překladovém slovníku (Lingea.cz) lze vyvodit rychlý závěr, že *cheese* představuje přímý ekvivalent českého substantiva *sýr*; také podrobíme-li oba výrazy sémantické analýze, zjistíme, že denotáty v obou jazycích obsahují komponenty [+mléčný výrobek], [+tvrdý] nebo [+měkký] a [+vzniklý sýřením]. Nicméně podle Jakobsona angličtí mluvčí spontánně ztotožňují *cheese* navíc ještě s vlastnostmi [+tvarohový] a [+hrudkovitý], takže je pro ně prototypickou představou „sýra“ také tzv. *cottage cheese*, který by český mluvčí pravděpodobně zařadil spolu s tvarohem spíš na periferii „sýrovitosti“.[3]

Právě sémantická prototypičnost (srov. teorii prototypů E. Roschové u Crusea [2011]) je jednou z oblastí, kdy funkční kontrastivní analýza opouští prostor pouhého porovnávání jazykových systémů a do vyhodnocování ekvivalence mezi dvěma jazyky zapojuje širší kontext, v našem příkladu interkulturní pragmatiku. Při překladu jídelního lístku do angličtiny může překladatel snadno podlehnout tendenci nahradit *smaženou nivu* a *smažený hermelín* ekvivalenty „fried roquefort/camembert“, aniž by si uvědomil, že mimo českou gastronomii jsou pojmy *roquefort* a *camembert* ztotožňovány s výrobky francouzskými, takže cizího spotře-

3 O oprávněnosti tvrzení svědčí i výskyty z Českého národního korpusu v rozhraní InterCorp. V překladu Páralových *Milenců a vrahů* je „cottage cheese“ systematicky ekvivalentem *tvarohu* (např. „Cottage cheese disgusted him, but he ate it regularly and in abundance.“ = *Tvaroh se mu hnusil, ale jídal jej pravidelně a hojně.*), stejný ekvivalent se objevuje i v českém překladu *Mlčení jehňátek* (*The refrigerator was devoted to cottage and deli fruit salad.* = „V ledničce měla tvaroh a ovocný salát.“) nebo *Snídaně u Tiffanyho*. V dalších výskytech je pak substantivum *sýr* často rozvíjeno přívlastkem „tvarohový“.

bitele může zklamat, že ve skutečnosti nekonzumuje originální produkty kryté ochrannou známkou. Další rozměr dostává koncept *sýra* např. v indické kuchyni, kde se jím většinou rozumí tzv. *paneer*, středně tvrdý, jemně slaný sýr podobný českým sýrům farmářským (a aby se kruh uzavřel, na anglické Wikipedii je možné se dočíst, že Indové často překládají *paneer* jako *cottage cheese*...).

2.1 TERTIUM COMPARATIONIS

Jazykový materiál výchozího a cílového textu poskytuje v kontrastivní analýze porovnávací základ, kde mezi tzv. comparandem a comparatem stanovujeme podobnosti a rozdíly (obrázek 1). Třetí nezbytnou složku představuje tzv. *tertium comparationis* – proměnná, k níž podobnosti a rozdíly vztahujeme. U CFA aplikované na překlad je tertiem comparationis *ekvivalence*, tedy předpoklad, že myšlenka sdělovaná cílovým textem odpovídá co nejblíže myšlence z textu výchozího, jinými slovy že je pořízený překlad obsahově i funkčně adekvátní.

Právě tertium comparationis je pro překladovou kontrastivní analýzu citlivým místem: pokud je dosažení ekvivalence mezi dvěma jazyky *cílem* překladu, jak může být ekvivalence zároveň použita jako *měřítko*, že bylo tohoto cíle úspěšně dosaženo? Překladatel nebo kritik překladu by se pak snadno mohl hájit definicí kruhem, že „výchozí a cílový text jsou ekvivalentní, poněvadž jsou ekvivalentní". A. Chesterman se nicméně domnívá, že z tertia comparationis, potažmo ekvivalence, lze učinit objektivní parametr, jakmile začneme o překladu přemýšlet jako o souhře formy a významu/funkce (1998: 52–53). Můžeme tedy (a) předpokládat, že výchozí i cílový jazyk použijí ekvivalentní formu (např. pasivum), a poté zkoumat, zda daná forma v obou textech splnila tutéž funkci (odosobněnost a objektivita sdělení); (b) nebo s vědomím, že je potřeba ve výchozím i cílovém jazyce zachovat ekvivalentní funkci (např. asymetrický vztah zdvořilosti mezi dvěma komunikanty), analyzovat formu jazykových prostředků, jež kýženou funkci dokážou realizovat (vykání v češtině vs. oslovení *Sir*, *Madam* nebo rozkazy realizované formou otázky *could you...*, *would you...* v angličtině).

Podobná myšlenka zaznívá také v Poldaufově článku zamýšlejícím se nad „Srovnáním s mateřštinou při vědeckém zkoumání jazyků“. Přestože se Poldauf nevyjadřuje explicitně k překladu, velmi jasně formuluje nutnost „poznávání jazyka přístupem od obsahu k formě, od jazykově sdělovacích potřeb k jazykovým jevům“ (1954: 51). A jestliže výchozí a cílový text poskytnou jazykové jevy, tertium comparationis umožní stanovit *podmínky*, za kterých k určitému jevu dochází – podmínky dané „jazykovou typologií, sémanticky, stylisticky nebo pragmatickým kontextem“ (Chesterman 1998: 60).

Coby jedno z možných tertiorum comparationis se tedy nabízí hledisko funkčněstylistické – tj. stanovení stylu, žánru a textového „typu“, které poskytují poměrně spolehlivé vodítko k představě, podle jakých kritérií je text utvářen, jaké výrazové prostředky obsahuje a jaké komunikační funkce naplňuje. Stylistické a textové faktory tak pomohou vytvořit určitou oporu pro křehce vágní požadavek funkční ekvivalence a posoudit, zda cílový text vyhověl očekáváním, která jeho příslušnost k určitému stylu vzbudila (viz kap. 4).

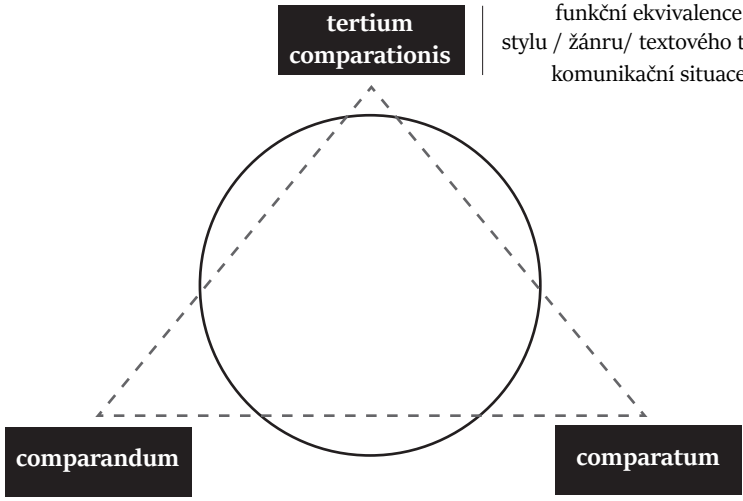

OBR. 1

Schéma funkční kontrastivní analýzy

3 CO DOKÁŽE ODHALIT KONTRASTIVNÍ ANALÝZA?

Jak vyplývá z kapitoly 2, pomocí kontrastivní analýzy lze definovat, jakými formami mohou mluvčí v různých jazycích vyjadřovat tutéž funkci, nebo vyhodnocovat, do jaké míry používání stejných či odlišných forem naopak vyhovuje funkci dané stylovými konvencemi a komunikačními potřebami uživatelů. Oba typy informací jsou cenné jak pro aplikovanou kontrastivní lingvistiku, tak pro teoretické i praktické uvažování nad překladem. Následující ilustrativní příklady mají za své tertium comparationis kritérium konkrétního stylu, tj. úředních dokumentů Evropské unie.

Úřední dokumenty EU (tj. směrnice, nařízení, doporučení a stanoviska orgánů, pracovní dokumenty nebo přípravné akty publikované v Úředním věstníku a zařazené do databáze EUR-Lex [EUR-Lex 2019]) jsou z hlediska stylistiky i translatologie poněkud obtížně uchopitelné. Stylisticky se jedná o rozmanité textové typy se správní, zpravovací a regulativní funkci (srov. Čechová et al. 2008, 232), které v různých poměrech kombinují prvky administrativního, právního a odborného stylu (Čechová 2008; Knittlová et al. 2010). Přestože primárně cílí tyto dokumenty na evropské činitele, tedy profesionály v oblasti evropské legislativy a administrativy, nelze z okruhu potenciálních příjemců vyloučit ani širokou laickou veřejnost, jejíž běžný život administrativní rozhodnutí EU ovlivňují. Právě dualita adresátů představuje problematický faktor, máme-li hodnotit, zda text vyhovuje stanoveným stylotvorným činitelům: na jedné straně je u dokumentů EU vyžadována přesnost a jednoznačnost vyjadřování, důsledné používání termínů, případně dokonce doslovné přejímání textového materiálu z jiných právně závazných textů, na straně druhé se očekává, že jejich vyjadřování zůstane srozumitelné i pro širší veřejnost (Evropská komise 2011b). Pojetí „srozumitelnosti" je samozřejmě velmi subjektivní, a proto se jej evropské instituce snaží alespoň v základech normalizovat: autorům a překladatelům poskytují stylistické manuály, jak se vypořádat s nástrahami spletitého a nepřehledného eurožargonu[4] a zároveň vyhovět pevně daným pravi-

4 Pojem „eurožargon" (také *Eurospeak*, *Eurojargon*, *evropština*, *euročeština*, *officialese*) označuje

dlům pro tvorbu úředních dokumentů (Evropská unie 2011; Evropská komise 2011a, b; Svoboda 2017).

24 jazykových verzí, v nichž se zveřejňuje většina úředních dokumentu EU, se zdá být takřka nevyčerpatelným zdrojem pro translatologický výzkum. Translatologie tu ovšem naráží na metodologické limity, totiž na fakt, že mezi dvěma texty v různých jazycích (např. angličtině a češtině) nemusí panovat vztah výchozího a cílového textu. Děje se tak proto, že česká verze, byť verzi anglické obsahově plně odpovídá, může být teoreticky přeložena z kteréhokoli z dalších úředních jazyků EU. Ačkoli obecně platí, že angličtina je nejčastějším zdrojovým jazykem (údaje z Evropské komise udává např. Pacholík 2015), překladatelům nic nebrání využívat kromě výchozího textu také již existující paralelní texty buď v jazyce cílovém, nebo jiných jazycích, které ovládají, a výsledný text proto může být vlastně jazykovým kompilátem. Metoda kontrastivní analýzy nicméně nabízí pro tento problém legitimní řešení: všechny jazykové verze úředního dokumentu EU mají rovnoprávný statut a usilují o maximální obsahovou ekvivalenci, a tudíž je lze poměřovat vůči jednomu tertiu comparationis (tj. stylu, funkci, registru) bez ohledu na to, zda se reálně jedná o výchozí a cílový text (Gast and Levshina 2014).

Pro následující vzorkovou analýzu je jako *comparandum* stanovena nominálnost v angličtině. Nominálnost znamená užívání určitých formálních struktur, konkrétně: (1) komplexní nominální skupiny (*noun phrase*, „jmenné fráze“), která v angličtině umožňuje rozvíjet podstatné jméno v antepozici i postpozici pomocí dalších jmenných řetězců, (2) neurčitých slovesných tvarů (infinitivu, gerundií a participií) v syntaktických funkcích, kde se jinak typicky uplatňují jména. Jako *comparatum* jsou proti anglické nominálnosti postaveny autentické české protějšky. Porovnáním obou slo-

politicko-administrativní registr, který charakterizují zejm. přebujelá terminologie, multiverbizace a přetížené větné nebo textové struktury. Přestože tento sociolekt není v žádných zdrojích přehledně a jednoznačně vymezen, jeho negativní percepce ze strany lingvistů, translatologů a běžné veřejnosti (srov. Evropská komise 2010), jakožto i reakce samotných institucí EU, která pomocí programů srozumitelného psaní, tzv. *Clear Writing Campaign*, hledá cesty, jak „evropštinu“ zpřístupnit evropským občanům, vypovídají o tom, že eurožargon staví mezi EU a evropskou veřejnost určitou komunikační bariéru.

žek v kontextu dokumentů EU pořídíme mezi dvěma jazykovými systémy přehled podobností a odlišností, který můžeme následně použít k testování různých hypotéz – v rovině čistě lingvistické např. pro hypotézu, že čeština vykazuje menší sklony k nominálním tendencím než typicky nominální angličtina (Vachek 1976; Tárnyiková 2007; Nováková 2012), v rovině překladatelské pak např. k ověření předpokladu, že čeština (ve snaze vyhovět stylistickým požadavkům na přesnost a srozumitelnost) bude explicitovat sémantické vztahy, které jsou mezi nominálními konstituenty v angličtině naznačeny jen implicitně.

3.1 OD VÝZNAMU K FORMĚ: CFA JAKO POMŮCKA LINGVISTY

(1a) high-quality online content for children and young people	(1b) kvalitní on-line obsah pro děti a mládež
(2a) Promoting positive online experiences for young children	(2b) Podpora pozitivních zkušeností on-line pro malé děti
(3a) interactive creative and educational online content for both young children and teenagers	(3b) interaktivní tvůrčí a vzdělávací internetový obsah pro děti a mládež
(4a) the Safer Internet Centres, which provide online safety information and public awareness tools	(4b) centra pro bezpečnější internet, jež budou poskytovat informační a osvětové nástroje pro bezpečnost na internetu

Příklady (1)–(4) ilustrují aplikaci CFA, jejíž výstup má uplatnění zejm. v kontrastivní lingvistice. Všechny anglické nominální skupiny (1a)–(4a) obsahují ve funkci anteponovaného přívlastku (v anglické terminologii tzv. „premodifikátoru“) lexém *online*. Ten může být v angličtině použit ve funkci syntaktického adverbia nebo jako zde adjektiva. Do stejných slovnědruhových kategorií je řazeno také české *online*/*on-line* (Internetová jazyková příručka), která má navíc ještě deklinačně přizpůsobenou adjektivní formu *on-linový*.

Z českých protějšků je nicméně patrné, že forma *online*/*on-line*/*on-linový* na pozici před řídícím jménem není jediným potenciálním ekviva-

lentem anglického premodifikátoru. Př. (1b) formálně kopíruje anglickou strukturu, tj. *online* zůstává v pozici před řídicím substantivem, aniž by morfologicky vykazovalo rysy přívlastku shodného, ve (2b) je forma *online* totožná, ale uvnitř nominální skupiny se posouvá na pozici přívlastku neshodného. (3b) a (4b) jsou výsledkem sémantického posunu („online" – „týkající se internetu"), který se navíc kombinuje se strukturálními změnami uvnitř nominální skupiny – adjektivizací („internetový") a postpozicí přívlastkového substantiva („na internetu").

CFA o čtyřech výskytech sice nedává statisticky signifikantní vzorek, ale už na těch lze dobře demonstrovat škálu mezijazykových odlišností. Zbývá vyřešit, o čem tyto odlišnosti vypovídají. Jelikož výraz *online* ve vztahu k „obsahu", „zkušenostem" nebo „bezpečnosti" na internetu není ve stylu dokumentů EU právně závazným termínem ani součástí terminologicky závazných kolokací, není příliš relevantní hodnotit jeho protějšky z hlediska stylové nebo žánrové ekvivalence. Cennými se ovšem odlišnosti stávají v okamžiku, kdy za tertium comparationis stanovíme jazykovou typologii: anglické výskyty zde dokládají analytický charakter angličtiny, která na pozici premodifikátoru řídícího substantiva akceptuje jiné substantivum, zatímco české protějšky svědčí o tom, že současná čeština zůstává ve vztahu k přívlastkům, které morfologicky nezapadají do jejího flektivního charakteru, zatím nevyhraněná. Výsledek CFA tak otevírá prostor pro nové hypotézy ověřující, zda čeština upřednostní zachovávat mezi řídícími jmény a přívlastky vztah kongruence, nebo se systémově otevře nové syntaktické tendenci, analytickému připojování anteponovaných přívlastků typu *wifi připojení*, *Albert hypermarket* a *ČSOB Pojišťovna arena* (srov. Adam 2012).

3.1.1 CFA jako pomůcka překladatele

Bylo by zjednodušující tvrdit, že výstupy CFA v kap. 3.1 jsou relevantní pouze v lingvistice. Přirozenou reakcí na možnost výběru mezi formami je u laika, překladatele i kritika překladu otázka „a která varianta je vhodnější (lépe řečeno ‚adekvátní')?". I tehdy, kdy výběr konkrétního ekvivalentu nelze zdůvodnit argumenty žánrovými (právní závaznost termínu, přesnost, jednoznačnost) nebo konvencemi komunikačního aktu, stále je možné uplatnit

na něj tertium comparatonis *textové*, přesněji intertextové kontrastování překládané struktury s podobnými výskyty v souvisejících textech. Kromě korpusových dat (Český národní korpus – InterCorp) nebo netagovaného EUR-Lexu se nabízí využití terminologické databáze EU (IATE), kde lze na základě ratingu ověřit lexikální „spolehlivost" výrazů a kolokací, jakou jim připisují sami překladatelé nebo terminologové EU,[5] a vytvořit si představu minimálně o tendencích, jak se v určitých kontextech s výrazem zachází. U lexému *online* je patrná tendence užívat postponovaný přívlastek „online" nebo „na internetu", pokud internet představuje *místo*, ve kterém se určitá aktivita odehrává: *online gambling* – „hazardní hry online"; *online crime* – „trestný čin páchaný na internetu"; *online violence* – „násilí na internetu"; *online solicitation of children* – „navazování kontaktu s dětmi [k sexuálním účelům] na internetu". Adjektivizované protějšky se naopak objevují tehdy, když internet slouží jako nástroj pro provedení činnosti: *online identification* – „elektronická identifikace"; *online intermediary* – „internetový zprostředkovatel"; popř. v českém finančnictví již ustálené *online banking* – „internetové bankovnictví" (viz IATE).

3.2 OD VÝZNAMU K FORMĚ: CFA JAKO POMŮCKA PŘEKLADATELSKÉHO HODNOCENÍ

Pro příklady níže je jako tertium comparationis stanoveno kritérium *stylu* a s ním souvisejícího *textového typu*[6] – úředního dokumentu EU. „Základní pravidla pro překlad dokumentů EU do češtiny" (Evropská komise 2011b) udávají jako stylotvorné činitele pro úřední dokumenty přesné, jednoznačné a srozumitelné vyjadřování, důsledné používání zavedených termínů a neutrální rovinu jazyka. U textů právně závazného charakteru se přidává povin-

5 Databáze IATE je veřejně dostupná a její tvůrci upozorňují na to, že obsažené termíny jsou různě spolehlivé – některé jsou neaktuální, jiné postrádají oporu v autentických textech. Překladatelé v EU proto mají k dispozici detailnější interní databáze, přístup k většímu počtu paralelních textů a také možnost konzultovat nejasnosti s terminology nebo právníky-lingvisty. I tak je IATE cenným zdrojem informací nejen pro ty, kdo zkoumají překlady EU zvnějšku, ale také například překladatele-freelancery. (Pacholík 2015)

6 Pojem *styl* je používán v souladu s tradiční funkční stylistikou (srov. Čechová et al. 2003; Havránek 1963) jako termín označující výběr a organizaci jazykových prostředků, záměr autora, formu a účel sdělení, které prostřednictvím *textu* směřují k naplnění určité komunikační funkce.

nost dodržovat nejen rozdělení do kapitol, článků a odstavců, ale respektovat také pořadí a hranice vět, aby bylo při následném odkazování na dokument možné jednoznačně určit dotčenou pasáž. Mezi charakteristické rysy tohoto stylu patří nominálnost: popis a pojmenování mimojazykových skutečností za pomoci jmenného vyjadřování, které u adresáta směřuje k vyvolávání konkrétních představ a zároveň se uplatňuje coby prostředek kondenzace, tj. umožňuje vyjádřit maximum obsahově-logických vztahů mezi konstituenty promluvy na minimálním prostoru (srov. Nováková 2019).

Nominálnost je zde předmětem kontrastování mezi angličtinou a češtinou. Jelikož angličtina díky svému systémovému charakteru vykazuje k nominálnosti větší sklony než čeština (Nováková [v tisku]; Poláčková 1988; Tárnyiková 2007; Vachek 1976) a morfo-syntakticky je vybavena velmi komplexní strukturou nominální skupiny (viz kap. 3), dá se předpokládat, že české comparatum bude muset pro vyjádření myšlenky, která je v angličtině kódovaná nominálně, využít překladatelských posunů.

Užití jednotlivých ekvivalentů v češtině je možné hodnotit ve vztahu k tertiu comparationis, tedy konkrétními textovému typu. U textového typu (vlastně „slohového útvaru“) přepokládáme, že bude cíleně obsahovat takové jazykové prostředky, které maximálně vyhoví kritériím definovaným pro daný styl – tedy věcně zůstanou maximálně přesné, ale zároveň nezabřednou do přetížených a nepřehledných nominálních struktur, na něž upozorňují manuály EU pro „srozumitelné psaní“ (Evropská komise 2011a).

(5a) The Commission has the option of bringing *infringement proceedings* against Member States.	(5b) Komise má možnost zahájit *řízení o porušení práva* proti členskému státu.
(6a) The Commission does not believe that the number of treaty *infringement proceedings* is a measure of the seriousness and determination	(6b) Komise si nemyslí, že by počet *řízení pro porušení smlouvy* byl měřítkem vážnosti a rozhodnosti
(7a) *Infringement proceedings* are underway against a number of Member States who have failed to transpose the new measures.	(7b) V současné době probíhají *řízení pro neplnění povinností* proti řadě členských států, které neprovedly nová opatření.

(8a) The Commission should adopt a more open and proactive attitude towards information relating to *infringement proceedings*.	(8b) Komise by měla zaujmout otevřenější a aktivnější přístup k informacím o *řízení o nesplnění povinnosti*.
(9a) That is why the European Commission has initiated *infringement proceedings* against 14 Member States.	(9b) To je také důvod, proč Evropská komise zahájila *řízení o porušení právních předpisů* ve vztahu ke 14 státům
(10a) It also launches *infringement proceedings* against member states that have not implemented valid directives on time.	(10b) Kromě toho zahajuje *přestupkové řízení* s členskými státy, které nezavedly platné směrnice včas.
(11a) The Commission will consider intensifying *infringement proceedings* against Member States where, after that six month period, enforcement regimes do not appear to be effective and dissuasive as required by Regulation (EC) No 261/2004.	(11b) Komise zváží vyšší využívání *řízení o porušení nařízení* proti těm členským státům, kde se po lhůtě šesti měsíců, se systémy prosazování nezdají účinné a dostatečně odrazující v souladu s požadavky nařízení (ES) č. 261/2004.

Syntagma *infringement proceedings* je podobně jako struktury *online content/experience/safety* nominální skupinou, kde je řídící člen *proceedings* modifikován jiným substantivem ve funkci přívlastku (*infringement*). Na rozdíl od výrazu *online* ale lexém *infringement* ve stylu úředních dokumentů EU funguje jako termín, tedy má právní a administrativní funkci vymezenou definicí „kroky přijaté Evropskou komisí vůči členskému státu Evropské unie, o němž se Komise domnívá, že nesplnil povinnost vyplývající z jedné ze zakládajících Smluv nebo ze sekundárního práva EU“ (IATE). Zatímco substantivum *proceedings* má podle databáze IATE ve většině kontextů daný ekvivalent „řízení“, výrazu *infringement* protějšek, který bychom mohli označit za „přímý“ nebo „jednoslovný“, chybí. Z příkladů (5b)–(11b) je zřejmé, že různé cílové texty aplikují na *infringement* různé překladatelské strategie.

Z hlediska morfosyntaktického jsou přípustná všechna řešení: reagují na skutečnost, že pro českou nominální skupinu není prototypický

přívlastek ve formě anteponovaného substantiva [N [N_{head}]], a transformují jej tedy do podoby shodného adjektivního (10b) nebo postponovaného přívlastku připojeného pomocí předložek *o*, *s*, *pro*. Už v této rovině je poněkud diskutabilní ekvivalent (11b), který v sobě kumuluje několik deverbálních neuter s identickými sufixy *-í* – homonymie sufixů zastírá významové i syntaktické vztahy mezi jednotlivými členy a v kombinaci s dalším řídicím neutrem *využívání* znesnadňuje interpretaci sdělení. Právě na komplexní jmenné řetězce tohoto typu často cílí kritika zaměřená na projevy eurožargonu.

Také sémanticky se zdá být většina ekvivalentů adekvátní: denotáty „porušení práva/povinnosti/smlouvy“, „nesplnění povinnosti/předpisů“ jsou obsaženy v definici termínu *infringement*. S ohledem na právní terminologii se zde vymyká jen (10b), jelikož z definice termínu nijak nevyplývá, že by nesplnění povinnosti členským státem bylo v právu EU klasifikováno přímo jako „přestupek“.(7)

Pokud jako tertium comparationis aplikujeme jazykovou typologii a sémantiku, téměř všechny ekvivalenty mohou být hodnoceny jako adekvátní (se zmíněnými výhradami pro [10b] a [11b]). Jakmile si ovšem za porovnávací kritérium stanovíme úřední dokument jako textový typ administrativního stylu EU, situace se zásadně změní. Mají-li české protějšky vyhovět parametrům administrativního textu s požadavky na obsahovou přesnost a „důsledné používání termínů“, je adekvátní pouze řešení (8b), které spolu s variantou „řízení o porušení Smlouvy“ figuruje v terminologické databázi (IATE). Hypoteticky přichází v úvahu ještě (6b), „řízení pro porušení smlouvy“, které se liší pouze výběrem předložky, ovšem i tento jemný sémantický posun by si za optimálních okolností žádal vyjádření terminologa EU.

7 Vzhledem ke specifičnosti práva EU by právě v tomto bodě byla nezbytná konzultace s právníkem-lingvistou nebo terminologem EU.

(12a) The application shall contain the following information: *a reasoned analysis of the link between the planned redundancies and major structural changes in world trade patterns* and *a demonstration of the number of redundancies* and *an explanation of the unforeseen nature of those redundancies*.

(12b) Žádost obsahuje tyto informace: *odůvodněnou analýzu vztahu mezi plánovanými propouštěními a velkými změnami ve struktuře světového obchodu* a *doložené uvedení počtu propouštění*, jakož *i vysvětlení nepředvídané povahy těchto propouštění*.

Příklad (12) se soustředí na komplexní řetězec tvořený třemi souřadně spojenými nominálními skupinami; do každého ze syntagmat jsou přitom začleněny další závislé skupiny ve funkci modifikátorů (přívlastků). V první části udává výchozí text velmi explicitní informaci o „hlavních strukturálních změnách v systému světového obchodu"; pro českou verzi je syntagma zjednodušeno tím, že se namísto „strukturálních změn v systému" mluví přímo o „změnách ve struktuře". Český text tak elegantně řeší multiverbizaci textu výchozího, která je další typickou ukázkou eurožargonu. „Ušetřený" výraz se ale okamžitě kompenzuje v druhé frázi, kde se namísto substantiva *demonstration* („uvedení", „doložení") objevuje „doložené uvedení". Snahu větu opět zpřehlednit ukazuje použití spojky „jakož i", která nahrazuje v angličtině monotónně uváděnou souřadnou spojku *and*.

Otázka nominalizací je ve vztahu ke stylové charakteristice úředních dokumentů sporná. Na jedné straně se s nominálností v administrativním registru počítá – konečně primární funkcí těchto textů je definovat, *pojmenovávat* skutečnosti –, takže bychom přejímání nominálních struktur měli pokládat za adekvátní, na straně druhé je nominálnost stigmatizována, protože *pojmenování* mnohdy zprostředkovává příliš implicitně, a navíc ve strukturách, jejichž složitost může omezovat kýženou interpretaci textu. Kritikovi překladu zatím nezbývá než upozorňovat na to, že doporučení „Vypusťte přebytečná podstatná jména", které zaznívá ve všech jazykových verzí stylistických příruček EU (Evropská komise 2011a), neztrácí na aktuálnosti.

4 MODEL FUNKČNÍ KONTRASTIVNÍ ANALÝZY

Jednotlivé kroky CFA shrnuje schéma na Obrázku 2. Princip analýzy staví na předpokladu, že ačkoli kontrastujeme třeba jen jazykové jednotliviny (např. nominální skupinu), tyto jednotliviny jsou utvářeny větším celkem, který zároveň samy formují – *textem*. Jakmile počítáme s přítomností textu a textovostí, můžeme definovat stylotvorné činitele funkčního stylu (případně žánru), k němuž *text* náleží, a vymezit charakteristické rysy, které budou s vysokou pravděpodobností v *textu* realizovány a přičlení jej k některému z *textových typů* zkoumaného stylu.

Překladatel nebo kritik překladu v roli příjemce autentického *textu* je v této fázi schopen na základě předchozích zkušeností se stejnými nebo podobnými textovými typy formulovat jednak předpokládané formální náležitosti *textu*, jednak funkce, které má *text* realizovat. V dalším kroku proto podrobí *text* komplexní textové analýze, která se zaměří na všechny relevantní parametry uvnitř i vně *textu*.

Vnětextové faktory úzce souvisejí se samotným textovým typem. Zahrnují funkci a účel *textu* (tentokrát již nikoli obecné, ale zcela konkrétní), jeho téma, vztah autora a adresáta, komunikační médium (mluvené, psané, popř. jejich kombinace) a místo, čas a okolnosti vzniku nebo realizace *textu* – souhrnně se dá hovořit o pragmatice textu. Tyto parametry se týkají také kombinací komunikačních kanálů u multimodálních textů, např. filmu, který plní svoji funkci kompletně jen tehdy, dostáváme-li zároveň informace vizuální, akustické i verbální (srov. Biber a Conrad 2009; Dvorecký 2009; House 2001; Widdowson 2004).

Vnitrotextové faktory lze pak sledovat podle lingvistických plánů, a to včetně fonetiky a fonologie (toto hledisko se přitom netýká nutně jen textů s audio obsahem, ale například poezie nebo eufonických efektů, které může vyvolávat např. sled vysokých předních /i:/ v př. [11b] výše). Stejně tak může být zásadní rovina suprasegmentální, tj. nadvětná – zde zkoumané úřední směrnice a nařízení mají často pevně danou strukturu, která ovlivňuje žádoucí interpretaci jejich částí a ukotvuje dokument v právním základu, např. pomocí tzv. preambulí (Nováková 2012).

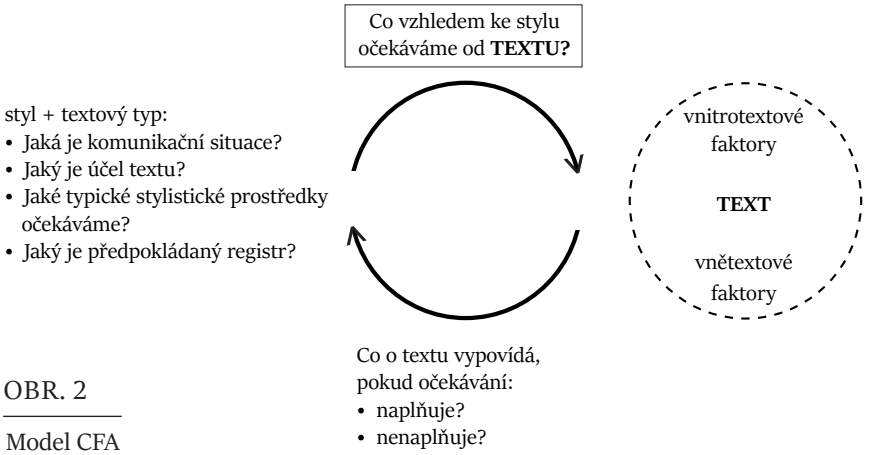

OBR. 2

Model CFA

Je důležité zmínit, že pokud aplikujeme tento model kontrastivně – při analýze textu před procesem překládání a během něj nebo při hodnocení překladatelského produktu –, procházíme pomyslným okruhem dvakrát: poprvé pro analýzu výchozího textu, podruhé pro jeho kontrastování s textem cílovým. V praxi to ovšem neznamená, že bychom se všemi textovými faktory zaobírali do detailu; většinou se zaměřujeme na ty, které jsou relevantní v rámci daného textového typu a stylu (tj. terminologie v odborných textech, vzájemný vztah participantů v dialogu u mluvených textů, který se projeví jako tykání/vykání atd.). Zároveň je vhodné mít na paměti, že těžištěm kontrastivní analýzy jsou *rozdíly* a že právě odlišnosti mezi výchozím a cílovým textem, případně jejich kulturními kontexty, bývají faktorem, jenž komplikuje hladký průběh interlingvální komunikace. Z toho důvodu se vyplatí pečlivě zvážit, nakolik jsou jazykově univerzální styly a textové typy: stylistika každého jazyka zpravidla pracuje s vlastními stylotvornými činiteli, a nemusí proto platit, že textové parametry odborné studie nebo žurnalistického útvaru v angličtině budou plně korespondovat se stylem odborných a žurnalistických textů v češtině. Stejně tak se může jeden textový typ ve dvou jazycích lišit zastoupením textových faktorů – např. pasivum v angličtině není jen rysem formálního stylu, ale zároveň prostřed-

kem pro modifikaci funkční větné perspektivy, které lze ve flektivní češtině často docílit jen změnou slovosledu.

Důvody, proč některé parametry analyzovaného *textu* nesplňují očekávání, jsou rozmanité. U překladatele, který analyzuje text pro potřeby překladatelského procesu, může být snadno na vině kvalita výchozího textu nebo jednoduše malá obeznámenost s textovým typem a tématem, kterému se text věnuje (zejm. u odborného nebo zde zmiňovaného administrativního stylu). V případě uměleckého stylu může naopak naprostá absence konvenčních textových faktorů ukazovat na autorovu snahu o originalitu mimo zaběhlé škatulky stylů a žánrů – pro tyto potřeby je pak třeba definovat zcela jedinečný textový typ a jeho vlastní textové faktory. A konečně kritikovi překladu mohou nesplněná očekávání signalizovat nízkou kvalitu překladu a neadekvátnost překladatelských řešení, které pak lze kontrastováním s výchozím textem empiricky doložit.

5 KDE KONTRASTIVNÍ ANALÝZA NESTAČÍ

Jak jsme předestřeli v úvodu, kontrastivní lingvistika a translatologie jsou díky svému zájmu o interlingvální problematiku úzce souvisejícími disciplínami, přesto však průnik mezi nimi není absolutní. Kontrastivní analýza se zaměřením na textovost představuje možný, nikoli ale jediný nástroj, jak analyzovat výchozí a cílový text nebo hodnotit překlad a překládání. Je to dáno mj. skutečností, že přibližně od 90. let 20. století si začíná translatologie více všímat aspektů, jež nesouvisejí jen s jazykovým materiálem obsaženým v textu, ale s okolnostmi vzniku překladu, osobami v překladu zainteresovanými (kromě autora a překladatele třeba také zadavatelem překladu, potenciálním čtenářstvem aj.) nebo statutem překladu mezi kulturními artefakty. Translatologie tak například zkoumá překlad jako součást literárního kánonu světových literatur, analyzuje, jak překlad a překládání ovlivňuje politická situace, ideologie, tlak cenzury nebo naopak zájem vydavatelů a čtenářů; kromě „hlasu“ samotného textu nechává zaznívat i hlas překladatele, tj. studuje postup a podmínky jeho práce

a normy ovlivňující překladatelská rozhodnutí (viz např. Baker a Saldanha 2009; Munday 2008; Gambier a Van Doorslaer 2010).

Také v publikacích věnujících se překladu v Evropské Unii nalezneme spíš než analýzu textového materiálu podrobné informace o fungování překladatelských institucí, mechanismech pro zajišťování kvality překladu, jazykové a překladatelské politice nebo cestě, kterou dokument mezi překladateli (a překladovými softwary) urazí, než je zveřejněn ve všech jazykových verzích (srov. Koskinen 2008; Svoboda, Biel a Łoboda 2017). Opět je zde patrný zájem o překladatele a překladatelský úděl v nejširším slova smyslu – K. Koskinenová například věnuje ve studii o institucionálním překládání v EU celou kapitolu kolegiálním vztahům v překladatelských centrech, metodice spolupráce a na závěr i důležitosti společného smíchu („The Role of Laughter") (Koskinen 2008: 81–118).

Informace tohoto druhu samozřejmě dalece přesahují možnosti CFA – a nejsou ani jejím účelem. Přesto však mohou na CFA navázat nebo, jsou-li dostupné, ji vhodně doplnit. Právě translatologická analýza by teoreticky mohla objasnit, proč se u překladu *infringement proceedings* (kap. 3.2) objevuje tolik nepřesných ekvivalentů: neměli překladatelé k dispozici terminologický glosář? vycházeli z paralelního textu, který již neadekvátní řešení obsahoval? byli pak nuceni takový termín převzít, aby nenarušili intertextové vztahy mezi oficiálními dokumenty? atd.

Zkoumání role překladatele zůstává tedy v rukou translatologů, jelikož jeho osobnost a počínání se většinou hmatatelně neprojektují do textového materiálu cílového textu – mezi obecnými překladatelskými „zásadami" figuruje mj. teze, že překladatel je pouze šedou eminencí, která nemá být ve výsledném produktu nijak patrná, a to zvlášť u uměleckých textů. Proto následující ukázka (13) vzbuzuje prvotní dojem neadekvátní strategie, hrubě porušující pravidlo nepřidávat do beletrie vysvětlující poznámky pod čarou:

(13) Ruce lorda Honga pokračovaly v dokončování dokonalého origami*, zatímco očima ulpěl na druhém muži přítomném v místnosti.
„Máš k tomu co říci, Dvě ohnivé byliny?"
Vůdce revolucionářů se zatvářil poněkud přihlouple.
„Rudá armáda nebyla nijak levná záležitost," pokračoval lord Hong. […]

> *Pozn. překl.: Dnes už se skoro všeobecně ví, že origami je japonské umění skládat papír do těch nejneuvěřitelnějších podob. Já umím lodičku, parník, čerta a čepici, ale oni všechno možné, od květin přes ryby, ptáky, zvířata až k lidským postavám. A kdybyste viděli takového Aurientálce skládat celou svatou rodinu i s jezulátkem, tak byste, stejně jako já, nevěřili vlastním očím. (Pratchett 1994: 278)

Neadekvátní je nicméně toto řešení jen do té doby, než ukázku zařadíme do makrostruktury celého textu, tj. románu, a ještě lepé kontextu celé fantasy série o *Úžasné zeměploše* Terryho Pratchetta. Pak je možné kontrastováním s výchozím textem odhalit, že komentáře pod čarou, třebaže zde z pera autora, jsou systematickou a nedílnou součástí estetiky textu. „Poznámka překladatele" tedy nesvědčí o překladatelské opovážlivosti vylepšovat originál, ale je naprosto legitimní hříčkou se čtenářem, která zcela vyhovuje stylistickým parametrům a komunikačním funkcím (poetické a expresivní) textového typu.

6 ZÁVĚREM: POLEMIKA LINGVISTY S TRANSLATOLOGEM

Ačkoli tedy funkční kontrastivní analýza nedovede vyhovět všem nárokům translatologického výzkumu, skýtá větší potenciál, než jaký výraz „kontrast" prvoplánově naznačuje. Překlad se neobejde bez své základní matérie, tj. bez jazyka, a jazyková analýza tudíž logicky dokáže odhalit podstatné (byť dílčí) vlastnosti výchozího a cílového textu, stejně jako vztah mezi nimi.

Autorka tohoto textu před časem obdržela recenzní posudek k článku, který prostřednictvím CFA podrobněji analyzoval projevy nominálnosti v textovém typu dokumentů EU (Nováková 2019). Od recenzentů zazněla výtka, že v názvu studie by mělo být místo „kontrastivní analýzy" použito výrazu „kontrastivní *jazyková* analýza", neboť do kontrastivní analýzy „patří i rozsáhlá pragmatika (čas publikování, autorství, medium, recipient, redakční postupy)", pragmatické kategorie nejsou „zmíněny systémově" a „[p]ředmětná studie se zaměřuje výrazně na lingvistické aspekty, a to ještě na jejich užší výsek (specif. gramatická kategorie)" (anonym 2019: 1). Z předsta-

veného modelu CFA nicméně jasně vyplývá, že gramatické kategorie (a tím méně nominálnost, která se kromě morfologie týká i dalších jazykových plánů) nelze jako comparandum a comparatum posuzovat v izolaci bez ohledu na tertium comparationis, jež je z velké části právě pragmatické (např. zmiňovanými specifiky úřednického diskurzu, rovnoprávným statutem jazykových verzí, vzájemnými vztahy mezi institucemi EU a občany jako účastníky komunikačního aktu atd.). Principem kontrastivně *funkční* analýzy je právě skutečnost, že s pragmatikou počítá jako zastřešujícím jazykovým plánem, který kooperuje se všemi rovinami zbývajícími a ovlivňuje jejich *funkčnost* (dále viz Chesterman 1998).

Nelze přirozeně polemizovat s faktem, že pro posuzování mnohých aspektů se musí CFA opustit samotný výchozí a zdrojový text, a právě proto jsou mezi textové faktory započítány také parametry vnětextové (kap. 4). Jak ukázaly příklady z kap. 3, pro analýzu úředních dokumentů EU je klíčová intertextovost, tj. konzultování terminologických databází, paralelních textů, stylesheetů, manuálů pro překladatele apod. Z opačného směru pak postupují studie translatologické, zaměřené např. na studie překladatelských procesů nebo zajišťování kvality překladu. Zájem o průsečík, kde se oba přístupy setkávají, tedy konkrétní *text*, pak může kontrastivně-jazykové i translatologické přístupy nasměrovat ke vzájemné kooperaci a oběma disciplínám otevřít prostor pro revidované hypotézy a nové teorie.

Mgr. Eva Nováková
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
eva.novakova@upol.cz

Studie vznikla jako součást projektu Kritika překladu včera, dnes a zítra realizovaného na základě účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum MŠMT ČR na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (IGA_FF_2019_013).

LITERATURA

ADAM, Robert
2012 „Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru“; in J. Hasil (ed.): *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií* (Praha: Univerzita Karlova v Praze), s. 21–36

ANONYM
2019 „Recenzní posudek studie Využití kontrastivní analýzy v kritice překladu na příkladu textů Evropské unie“ [zveřejněno 31. 1. 2019]

BAKER, Mona
1992 *In Other Words: A Coursebook on Translation* (London/New York: Routledge)

BAKER, Mona – Saldanha Gabriela, eds.
2009 *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2. vyd. (London: Routledge)

BIBER, Douglas – CONRAD, Susan
2009 *Register, Genre and Style* (Cambridge: Cambridge University Press)

CATFORD, John C.
1965 *A Linguistic Theory of Translation* (London: Oxford University Press)

CRUSE, Alan
2011 *Meaning in Language. Introduction to Semantics and Pragmatics*, 3. vyd. (Oxford: Oxford University Press)

ČECHOVÁ, Marie et al.
2003 *Stylistika současné češtiny* (Praha: Institut sociálních vztahů)

2008 *Současná stylistika* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

Český národní korpus – InterCorp
Ústav Českého národního korpusu, http://ucnk.ff.cuni.cz [přístup 30. 6. 2019]

DVORECKÝ, Martin
2009 „Prekladateľská analýza alebo Ako sa zoznámiť s východiskovým textom“; in D. Müglová (ed.): *Komunikácia, tlmočenie, preklad* (Nitra: Enigma publishing), s. 209–231

EUR-LEX
2019 *EUR-Lex. Přístup k právu Evropské unie*, https://eur-lex.europa.eu/homepage.html [přístup 20. 5. 2018]

EVROPSKÁ KOMISE
2010 „Clear Writing. Languages and Translation 1“ (Lucemburk: Úřad pro publikace EU). https://ec.europa.eu/info/departments/translation [přístup 30. 6. 2018]

2011a „Jak psát srozumitelně“ (Lucemburk: Úřad pro publikace EU). https://publications.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/c2dab20c--0414-408d-87b5-dd3c6e5dd9a5 [přístup 20. 8. 2018]

2011b „Základní pravidla pro překlad dokumentů EU do češtiny“ (Lucemburk: Úřad pro publikace EU). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/handbook_translation_czech_cs.pdf [přístup 20. 8. 2018]

EVROPSKÁ UNIE
2011 „Pravidla pro jednotnou úpravu dokumentů“ (Lucemburk: Úřad pro publikace EU) https://publications.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/e774ea2a-ef84-4bf6-be92-c9ebebf91c1b [přístup 20. 8. 2018]

GAMBIER, Yves – Doorslaer, Luc van (eds.)
2010 *Handbook of Translation Studies* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins)

GAST, Volker
2012 „Contrastive Linguistics: Theories and Methods“, *ResearchGate*, https://www.researchgate.net/publication/265070904_Contrastive_Linguistics_Theories_and_Methods [přístup 20. 8. 2018]

GAST, Volker – LEVSHINA, Natalia
2014 „Motivating W(h)-Clefts in English and German: A Hypothesis-Driven Parallel Corpus Study“; in A. M. Cesare (ed.): *Frequency, Forms and Functions of Cleft Constructions in Romance and Germanic* (Berlin: De Gruyter), s. 377–414

HATIM, Basil – Mason, Ian
1990 *Discourse and the Translator* (London/New York: Longman)

1997 *The Translator as Communicator* (London/New York: Routledge)

Havránek, Bohuslav
1963 *Studie o spisovném jazyce* (Praha: Československá akademie věd)

HOUSE, Juliane
2001 *Translation* (Oxford: Oxford University Press)

JAKOBSON, Roman
1959/2004 „On Linguistic Aspects of Translation"; in L. Venuti (ed.): *The Translation Studies Reader*, 2. vyd., (London/New York: Routledge), s. 138–43

CHESTERMAN, Andrew
1997 *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins)

1998 *Contrastive Functional Analysis* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins)

IATE
IATE Europen Union Terminology, iate.europa.eu [přístup 13. 6. 2019]

KNITTLOVÁ, Dagmar et al.
2010 *Překlad a překládání* (Olomouc: Univerzita Palackého)

KOSKINEN, Kaisa
2008 *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation* (London/New York: Routledge)

LEVÝ, Jiří
1996 *České teorie překladu*; ed. J. Pechar a J. Honzík (Praha: Ivo Železný)

1998 *Umění překladu*, 3. vyd. (Praha: Ivo Železný)

LINGEA.CZ
Lingea, https://slovniky.lingea.cz, [přístup 30. 6. 2019]

MARCO, Joseph
2009 „The Terminology of Translation: Epistemological, Conceptual and Intercultural Problems and Their Social Consequences"; in Y. Gambier – L. van Doorslaer (eds.): *The Metalanguage of Translation* (Amsterdam: John Benjamins), s. 65–79

MIKO, František
1970 „La théorie de l'expression et la traduction"; in J. S. Holmes (ed.): *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation* (Haag/Paris: Mouton), s. 61–77

MUNDAY, Jeremy
2008 *Introducing Translation Studies. Theories and applications*, 2. vyd (London/New York: Routledge)

NIDA, Eugene
1964 *Toward a Science of Translating* (Leiden: E. J. Brill)

NORD, Christiane
1988 *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis* (Amsterdam: Rodopi)

NOVÁKOVÁ, Eva
2012 „Nominální tendence v angličtině a jejich české ekvivalenty ve vybraných funkčních stylech" (Olomouc: Univerzita Palackého) [nepublikovaná kvalifikační práce]

2019 „Využití kontrastivní analýzy v kritice překladu na příkladu textů Evropské unie"; *Studie z aplikované lingvistiky* 10, č. 1, s. 26–51

PACHOLÍK, Otto
2015 „Překládání v EU a pro EU" (Lucemburk: Evropská komise) [přednáška dne 19. 3. 2015]

POLÁČKOVÁ, Milena
1988 „K poměru nominálních a verbálních tendencí mezi češtinou a angličtinou z hlediska překladu"; *Philologica Pragensia* 70, č. 4, s. 21–26

POLDAUF, Ivan
1954 „Srovnávání s mateřštinou při vědeckém zkoumáni jazyků"; in *Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci*, s. 45–72

1977 „Konfrontační lingvistika ve vztahu k odbornému překladu"; in *Překlad odborného textu* (Bratislava: SPN), s. 91–98

POPOVIČ, Anton
1970 „The Concept of ‚Shift of Expression' in Translation Analysis"; in J. S. Holmes (ed.): *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation* (Haag: Mouton de Gruyter), s. 78–87

1975 *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie* (Bratislava: Tatran)

PRATCHETT, Terry
1994 *Zajímavé časy*; přeložil Jiří Kantůrek (Praha: Talpress)

REISS, Katherine
1977/89 „Text Types, Translation Types and Translation Assessment“; in *Readings in Translation Theory*, přel. a ed. Andrew Chesterman (Helsinki: Finn Lectura), s. 105–115

SNELL-HORNBY, Mary
1995 *Translation Studies: An Integrated Approach* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins)

SVOBODA, Tomáš
2017 „Translation Manuals and Style Guides as Quality Assurance Indicators“; in T. Svoboda – Ł. Biel – K. Łoboda (eds.): *Quality Aspects in Institutional Translation* (Berlin: Language Science Press), s. 75–107

SVOBODA, Tomáš – BIEL, Łucia – ŁOBODA, Krzysztof (eds.)
2017 *Quality Aspects in Institutional Translation* (Berlin: Language Science Press)

TÁRNYIKOVÁ, Jarmila
2002 *From Text to Texture* (Olomouc: Univerzita Palackého)

2007 *Sentences Complexes in Text. Processing strategies in English and in Czech* (Olomouc: Univerzita Palackého)

VACHEK, Josef
1976 *Selected Writings in English and General Linguistics* (Praha: Academia)

VINAY, Jean-Paul – DARBELNET, Jean
1958 *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction* (Paris: Didier)

WIDDOWSON, Henry G.
2004 *Text, Context, Pretext. Critical Issues in Discourse Analysis* (Malden/Oxford: Blackwell Publishing)